

FRI HANDEL - FOR HVEM?

KONSEKVENSER AF EU'S HANDELSPOLITIK

Researchet og skrevet af Mette Schou, Mikkel Otto Hansen, Sarah S. Albertsen og Nanna L. Clifforth, NOAH Friends of the Earth Denmark, juni 2018.
Udgivet af Netværk for Solidarisk Handel.

“Vores økonomiske system og vores planetariske system er nu i krig med hinanden. Eller mere præcist, vores økonomi er i krig med mange former for liv på jorden, herunder menneskets. Hvad vores klima har brug for, hvis det ikke skal kollapse, er en mere begrænset menneskelig brug af ressourcer; hvad vores økonomiske model kræver er derimod en uhindret forøgelse af samme. Kun ét af disse forhold kan ændres, og det er ikke naturens.”

- Naomi Klein, 2014¹

International handel og investeringer har enorm betydning for den globale økonomi. På blot 25 år, fra 1990 til 2014, er omfanget af verdenshandelen mere end femdoblet fra 8.700 milliarder til 46.000 milliarder dollars². Global eksport var således ifølge Verdenshandelsorganisationen WTO 32 gange større i 2010 end i 1950³. Ifølge WTO er mere end 200 frihandelsaftaler blevet vedtaget siden 1990'erne⁴, og siden år 2000 er antallet af globale frihandelsaftaler steget eksplosivt⁵. EU er en del af disse globale handelsstrømme og har været en motor for et stigende antal flere handels- og investeringsaftaler⁶. På nuværende tidspunkt forhandler EU 20 handelsaftaler, mens 29 aftaler er på plads⁷.

Men alvorlige udfordringer præger det globale handelssystem. Handel kan bidrage til velstand og udvikling, men den nuværende indretning af handelssystemet har omfattende miljømæssige konsekvenser og skaber social og økonomisk ulighed mellem det Globale Nord og det Globale Syd samt internt i lande. Det er på høje tid, at vi gør op med det nuværende handelssystem og stiller spørgsmålet: Hvad eller hvem er såkaldt frihandel 'fri' for?

KONSEKVENSER AF DET NUVÆRENDE HANDELS- SYSTEM

Den globale handel udleder CO₂ og bidrager til klimaforandringerne. Næsten en fjerdedel af den globale CO₂-udledning i 2011 var relateret til international handel⁹. Den stigende globale handel fører desuden til en øget udledning af drivhusgasser som resultat af transport med fly, skibe og lastbiler. Shipping og luftfart er alene ansvarlig for 4 % af de globale udledninger af CO₂, og deres andel er anslået til at nå 40 % i 2050, hvis begge sektorer fortsætter med at vokse som hidtil⁹.

Gennem handels- og investeringsaftaler beslaglægger EU land og ressourcer uden for egne grænser. Til produktionen af de varer, der forbruges i EU, anvendes mere land uden for end inden for EU's grænser. EU's 'landfodaftryk' – det samlede areal, der anvendes i produktionen af varer til at understøtte det europæiske forbrug (2,5 ha/person) – er større end EU's landanvendelse – det areal inden for Europas egne grænser, der anvendes til at producere varer til europæisk forbrug samt eksport (1,9 ha/person)¹⁰. Det kaldes indirekte land grabbing, da land 'importeres' gennem europæisk forbrug. Samtidig opkøber EU-investorer land uden for EU, hvilket fører til direkte land grabbing. Begge dele har konsekvenser for lokalbefolkningers levegrundlag og adgang til land¹¹.

EU's handelsaftaler med lande i det Globale Syd skaber ofte øget social og økonomisk ulighed. Imperialistiske forhold eksisterer stadig, hvor rigere lande opretholder et system af produktion og forbrug baseret på udnyttelse af ressourcer – naturlige som menneskelige – i det Globale

Syd¹². Certificeringsordninger forsøger at imødegå handlens konsekvenser i disse lande. Der er dog mange eksempler på, at certificeringsordninger ikke forhindrer ødelagte lokalmiljøer og ulovlige arbejdsforhold^{13,14}. Meget tyder på, at disse ordninger i stedet blot giver mulighed for at legitimere Vestens overforbrug¹⁵.

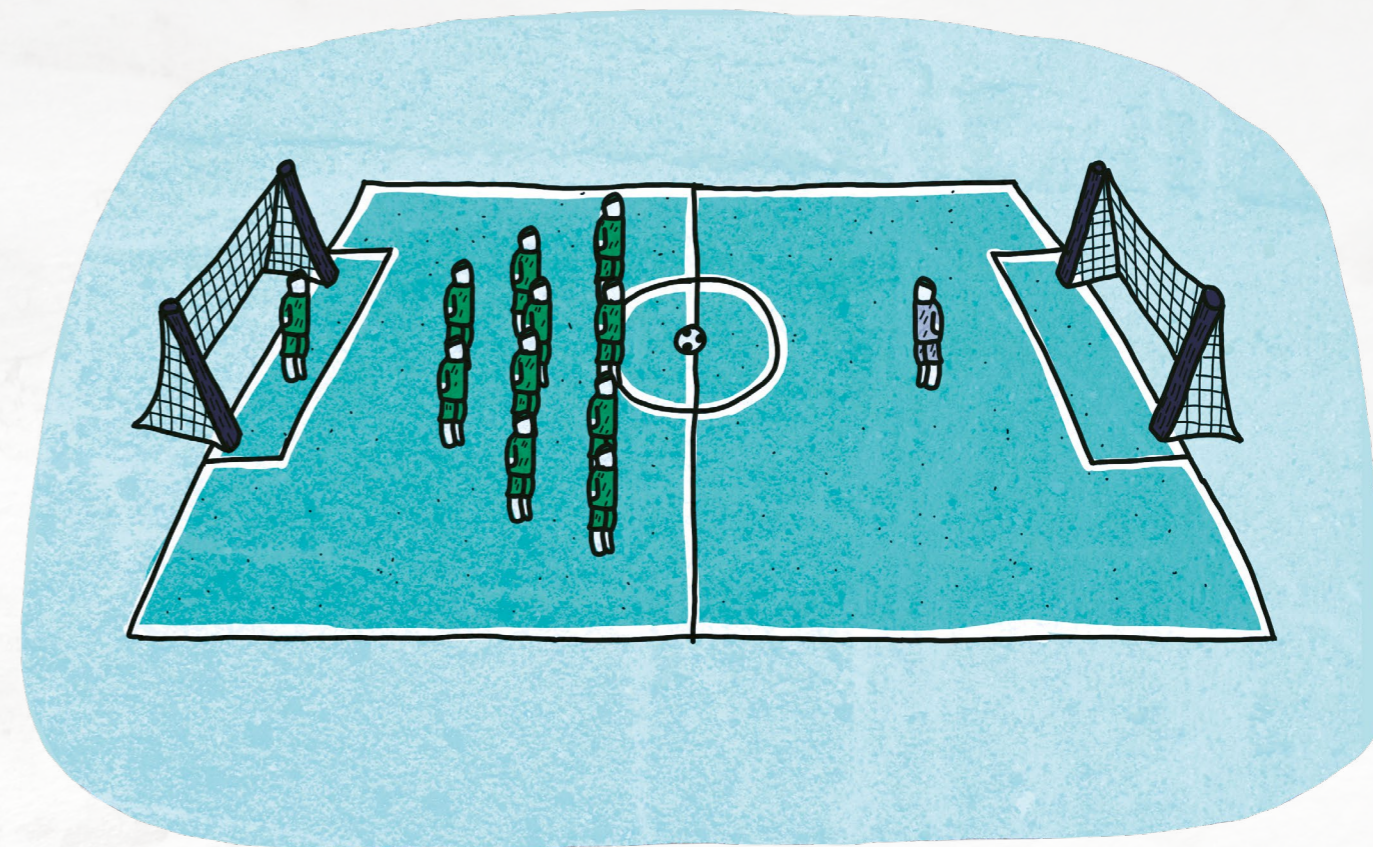
Det globale handelssystem har hverken et sikkerhedsnet eller en omfordelingsmekanisme, og over de seneste 30 år er mere end halvdelen af al økonomisk vækst tilkommet de rigeste 5 % af verdens befolkning¹⁶. I takt med en økonomisk globalisering, der er foregået på velhavende investorer og multinationale selskabers præmisser, er national regulering svundet ind siden 1980'erne. Manglende national regulering er dog ikke erstattet af en international reguleringsinstans, som kan garantere arbejderes rettigheder og velfærds-, sundheds- og sikkerhedsstandarder, forhindre smuthuller for beskatning af transnationale firmaer og hindre en voksende miljøbelastning¹⁷. Det globale handelssystem har således omfattende konsekvenser for miljø, menneskerettigheder og demokratiske processer.

KAN HANDEL VÆRE FRI?

EU's handel- og det globale handelssystem bygger på ideen om såkaldt frihandel: at der kan skabes et globalt, frit og lige marked, som giver økonomisk fremgang for alle. "Frihandel" bygger på, at banen er kridtet ens op for alle parter - at alle lande har de samme vilkår og det samme udgangspunkt for at deltage i det globale handelssystem.

Men det er ikke kendetegnende for det globale handelssystem. Lande har vidt forskellige økonomiske, sociale og miljømæssige forhold og

ikke mindst ulige magt til at forhandle og afgøre indholdet i handelsaftaler. Disse ulige forhold fører til, at fattigere lande og befolkninger bliver kørt over af handelssystemet, som derimod skaber gunstige spilleregler for rigere lande og multinationale selskaber. At indgå i handelsaftaler med ens regler for alle skaber således ikke favorable vilkår på tværs af lande, men styrker i stedet spillerne med de bedste startforhold.

At indgå i handelsaftaler med ens regler for alle skaber ikke favorable vilkår på tværs af lande, men styrker i stedet spillerne med de bedste startforhold.

Handel er påvirket af uendeligt mange faktorer og vil således aldrig være helt fri. Fri handel er dermed en myte. Én faktor, der illustrerer og styrker de ulige magtforhold og den unfair konkurrence mellem det Globale Nord og det Globale Syd, er støtteordninger. EU's landbrugsstøtte medfører dumping af varer uden for EU og gør det europæiske marked utilgængeligt for lande, som er blevet tvunget til at fjerne lignende støtteordninger. Dette forhold udkonkurrerer småskala-bønder og producenter i det Globale Syd¹⁸. Ifølge Verdensbanken bruger EU og USA 380 milliarder dollars på landbrugsstøtte hvert år, hvoraf mere end halvdelen af EU's støtte går til kun 1 % af producenterne – nemlig de europæiske fødevarerindustri. Det medfører, at det globale marked oversvømmes af billige varer og underbyder producenter i det Globale Syd, hvor de lokale markeder ødelægges¹⁹.

Handels- og investeringsaftaler indeholder desuden ofte investor-stat-tvistbilæggelse (ISDS/ICS), som giver udenlandske investorer mulighed for at sagsøge regeringer, hvis deres profit er truet af lovgivning²⁰. Nationale standarder trues af denne mekanisme samt af reguleringsamarbejder, harmonisering og gensidig anerkendelse, som stræber mod at fjerne 'handelsbarrierer' for global handel. Med vækst og profit for øje orienteres standarder således mod laveste fællesnævner, og såkaldte handelsbarrierer dækker ofte over demokratisk vedtaget lovgivning med det formål at beskytte mennesker og miljø²¹.

Handels- og investeringsaftaler tildeler multinationale virksomheder og investorer enorm magt, mens andre aktører ender som tabere uden mulighed for at forsvare deres rettigheder. I stedet for at udviklingen af vores samfund besluttet af borgerne og demokratiske institutioner, overlades det til virksomheder og deres handelshensyn.

Såkaldt frihandel er, i kontrast til den frihed, begrebet indikerer, baseret på skæve forhold, som handels- og investeringsaftaler oftest forværrer. "Frihandel" er frihed til et mere miljøødelæggende forbrug, oftest for de rigeste i verden, og frihed for de mest magtfulde til at styrke deres position. Det er frihed til at omgå regulering og lovgivning, som beskytter mennesker og miljø, for at kunne øge handlen med ofte skadelige produkter. Det globale handelssystem er bygget på en række fremherskende myter og har konsekvenser, der kan være svære at gennemskue. Det er på høje tid, at vi gør op med det nuværende handelssystem og de myter, det bygger på.

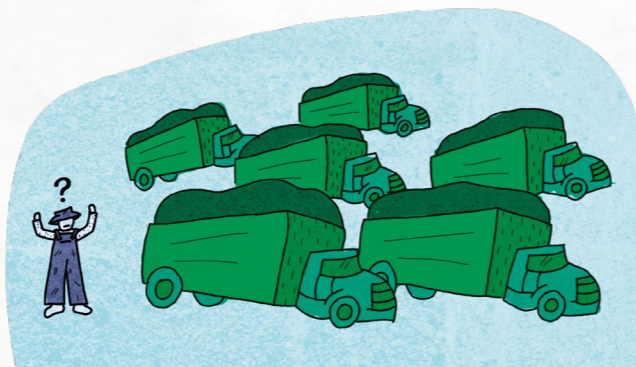
10 MYTER, SOM DET NUVÆRENDE HANDELS- SYSTEM BYGGER PÅ

MYTE #1 Frihandel er til fordel for små og lokale virksomheder

Det globaliserede marked giver først og fremmest markedsadgang og investeringsbeskyttelse til store transnationale virksomheder, som har størrelsen til at eksportere og lægge sager an. Det skaber øget koncentration på markedet og tendens til monopol-dannelse. Frihandel kommer derfor sjældent små og mellemstore, lokale og regionale virksomheder til gode²².

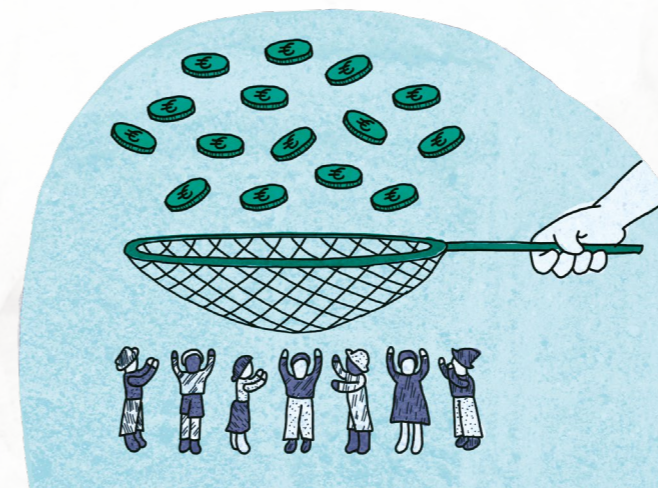
→ **Frihandel favoriserer store virksomheder, som kan ud-konkurrere mindre og lokale virksomheder.**

MYTE #2 At producere få varer til eksport er godt

Ideen om frihandel er baseret på teorien om komparative fordele: at et land bør specialisere sig i at producere få varer effektivt til eksport, fremfor at forsyne et varieret hjemmemarked. Men produktionen af få, specialiserede varer medfører, at lande bliver importafhængige. Stiger priserne på importerede varer, vil borgere i især det Globale Syd miste adgangen til livsnødvendige varer, da hjemmemarkedet er eroderet. Det var blandt andet tvangen til at åbne markederne og producere få, eksportorienterede varer, der medvirkede til fødevarerkrisen i 2008²³. Samtidig gør det globaliserede marked få, store virksomheder i stand til at udnytte fordele overalt på kloden til enhver tid.

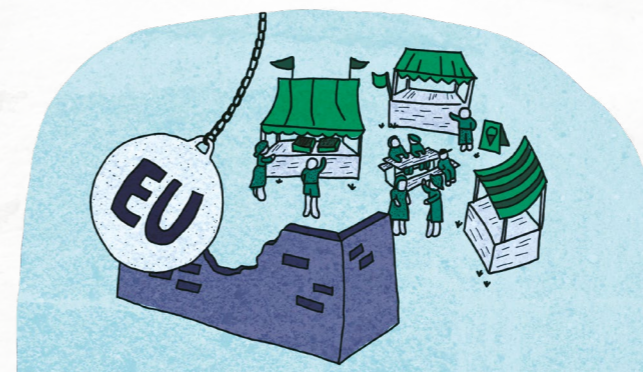
→ **Komparative fordele eksisterer ikke, men bliver koncentreret hos få virksomheder.**

MYTE #3 Når det regner på præsten, drypper det på degnen

Troen på frihandelens 'trickle-down'-effekt – at øget velstand for samfundets rigeste vil risle ned og gavne resten af samfundet med lavere indkomst – modbevises af den manglende distribution af velstand og de seneste års voksende ulighed²⁴.

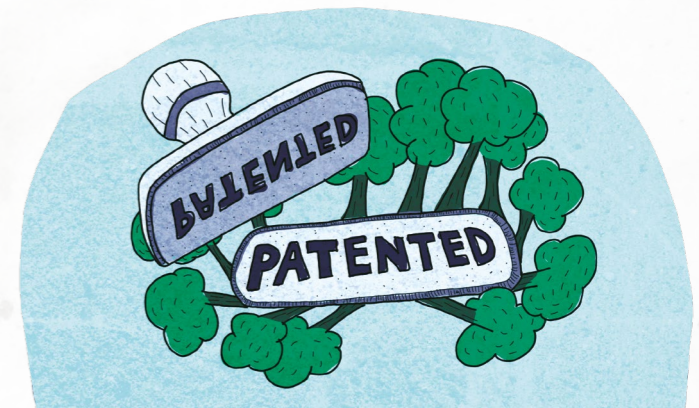
→ **De største og mest magtfulde spillere vinder, mens andre må se til fra sidelinjen²⁵.**

MYTE #5 Liberalisering af alle varer og sektorer er godt

Liberalisering består først og fremmest af at fjerne tariffer og kvoter på importerede og eksporterede varer. Men tariffer kan benyttes til at fremme produktionen og forbruget af miljø- og klimavenlige varer ved eksempelvis at indføre toldafgifter på produkter med stor udledning af drivhusgasser²⁹. **Skadelige produkter bør ikke liberaliseres.** Samtidig kan især fattigere lande gennem tariffer og kvoter skabe et nødvendigt hjemmemarked og udvikle en stærkere økonomi³⁰. Liberalisering er også udbud af diverse sektorer. Det betyder, at også sektorer med stor offentlig interesse konkurrenceudsættes gennem handelsaftaler, som for eksempel uddannelses- og sundhedssektorerne³¹.

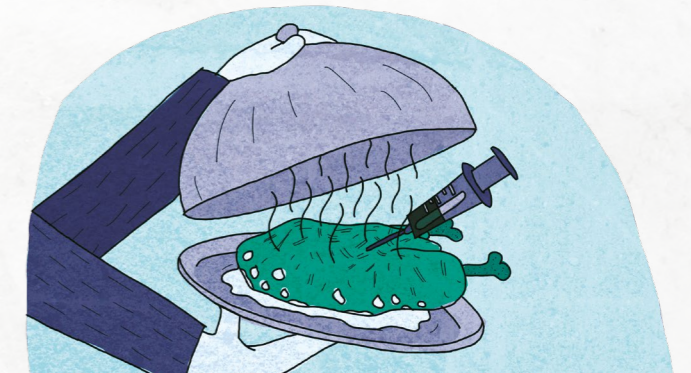
→ **Liberalisering tjener ofte private aktørers fremfor offentlige interesser.**

MYTE #4 Intellectuelle ejendomsrettigheder er nødvendige for udvikling og innovation

Intellectuelle ejendomsrettigheder og patenter har til formål at give private virksomheder ejerskab over alt fra frø og teknologi til medicin samt modvirke, at varer og opfindelser bliver anvendt eller solgt fra aktører udefra i en given periode²⁶. Siden 1995 har WTO gennem TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) indarbejdet intellectuelle ejendomsrettigheder i den globale handel²⁷, og mange handelsaftaler indeholder regler om implementering af patenter og intellectuelle rettigheder²⁸. Gennem patenter kan store virksomheder blokere for, at andre udvikler og deler viden, for selv at tjene styrkende summer på patentering af fælles og livsnødvendige goder som frø, planter og medicin.

→ **Intellectuelle ejendomsrettigheder kan lede til monopol-dannelse og blokering af udvikling og innovation.**

MYTE #6 'Tekniske handelshindringer' er nødvendige

Gennem frihandel forsøges det at fjerne såkaldte tekniske handelshindringer. Det er alle former for barrierer for handel, der ikke er tariffer og kvoter. Herigennem udfordres og overtrumfes blandt andet miljø- og fødevarerstandarder af handelshensyn³². Klausulen om 'den bedst begunstigede nation' eksemplificerer dette og dækker over, at lande skal modtage samme handelsmæssige fordele som den bedst-behandlede nation. Det gør det svært at behandle samme typer af produkter forskelligt, selv om nogle ikke er sikre. Et lands krav om mærkning kan desuden afvises på baggrund af princippet om, at udenlandske produkter skal behandles på samme måde som nationale produkter ('national treatment clause')³³.

→ **Tekniske handelshindringer er demokratisk vedtaget lovgivning, der beskytter mennesker og miljø.**

MYTE #7
Investeringsbeskyttelse er nødvendig og tiltrækker investeringer

Investor-stat-tvistbilæggelse – udenlandske virksomheders mulighed for at sagsøge stater – begrundes ofte med, at mekanismen tiltrækker udenlandske investeringer. Men der er intet klart empirisk bevis for, at mekanismen medfører stigninger i direkte udenlandske investeringer³⁴. Risikoen for at blive sagsøgt kan derimod føre til, at regeringer afholder sig fra at vedtage lovgivning på vigtige områder såsom miljø og arbejdstagerrettigheder³⁵.

→ **Investeringsbeskyttelse giver udenlandske investorer magt til at opkræve enorme erstatningsbeløb fra stater og få dem til at tilbagetrække regulering.**

MYTE #9
Frihandel skaber lokal udvikling

Handel skaber typisk vækst i et lands bruttonationalprodukt, men vækst er ikke lig med udvikling og lige fordeling³⁶. I handelsaftaler er der ingen krav om at anvende lokale ressourcer og arbejdskraft³⁷. Samtidig er økonomisk vækst afhængig af et øget forbrug af ressourcer. Det har konsekvenser for miljøet, klimaet og lokale befolkninger, der risikerer at miste adgang til landbrugsjord, mad og vand, når investorer opkøber deres land³⁸.

→ **Udenlandske investeringer kan fremfor lokal udvikling medføre, at profit, i stedet for at gavne lokalsamfund, dirigeres ud af landet igen³⁹.**

MYTE #8
Frihandel promoverer miljø og menneskerettigheder

Det globale handelssystem stræber mod mere forbrug og produktion, hvilket skaber en øget miljøbelastning, og indretter standarder efter handelshensyn. Samtidig kræver handels- og investeringsaftaler ikke, at grundlæggende aftaler om miljø, som Paris-aftalen, eller arbejdstagerrettigheder, som ILO-konventionen, overholdes eller implementeres.

→ **Gennem investeringsbeskyttelse er virksomheder beskyttet af hård lov, mens mennesker og miljø må nøjes med hensigtserklæringer og frivillige retningslinjer.**

MYTE #10
Frihandel kommer forbrugere til gode

Frihandel kan føre til billigere forbrugsgoder, som medfører øget forbrug og dermed øget miljøbelastning. Mærkning skal guide forbrugere i junglen af varer, men mærkning er en falsk løsning, da de skadelige produkter stadig produceres og kan have konsekvenser, før de købes. Samtidig er mærkningsordninger uigennemskuelige for forbrugere og stiller store krav til at sætte sig ind i alle produkter, mens kun dem, der har råd, vil være i stand til at fravælge billigere og mere skadelige produkter^{40,41}. Frihandel kan føre til outsourcing af arbejdskraft og dumping af billige varer⁴². Det skaber færre lokale arbejdspladser og uretfærdig konkurrence.

→ **Forbrugere er også arbejdstagere og bliver ligeledes ramt af frihandelens konsekvenser.**

LOKALE OG GLOBALE KONSEKVENSER AF HANDEL: 4 CASESTUDIER

Hormonkød: Fødevarer sikkerhed som gidsel i handelskrig

EU's regulering af fødevarer sikkerhed er blevet udfordret gennem WTO. Det gælder især regulering af GMO og brugen af væksthormoner i kød. I 1989 forbød EU import af oksekød med seks typer af kunstige væksthormoner grundet sundhedsrisici. Canada og USA modsatte sig forbuddet, og i 1997 afgjorde WTO sagen til fordel for Canada og USA, da WTO mente, at forbuddet ikke var baseret på videnskabeligt bevis. Det har ledt til en længerevarende krig mellem handelshensyn og regulering, der beskytter mennesker og miljø. Canada og USA har gennem WTO fået lov til at anvende "gengældelsestold" mod EU til en værdi af henholdsvis 11,3 millioner og 116,8 millioner dollars, da EU har beholdt sit forbud. Det har fået EU til at etablere en toldfri importkvote på 45.000 tons højkvalitetsoksekød. EU og USA forsøger nu at finde en løsning, hvor 35.000 tons af den toldfri kvote bliver reserveret til amerikanerne. USA's handelsforhandler har hævdet, at EU-Kommissionen har sagt, at tvisten skulle løses som del af EU's og USA tidligere handelsforhandlinger (TTIP), og et kongresmedlem har udtalt, at kongressen aldrig ville godkende TTIP, hvis tvisten ikke blev løst⁴³.

Samme slags WTO-konflikt foregår på GMO-området, hvor en lang række lande, blandt andet USA, Canada og Brasilien, har udfordret EU's strengere regulering af GMO⁴⁴. Den sørgelige tilgang til de omtalte sager er, at fødevarer sikkerhed vurderes lavere end markedsadgang for tvivlsomme produkter. Det sker også i Danmark, hvor handelshensyn bliver brugt til at sænke grænseværdier for hormonforstyrrende pesticider⁴⁵.

Forbud mod at importere produkter tillades kun under WTO, hvis der er videnskabeligt belæg ('sound science') for, at forbuddet er begrundet i sundhedsmæssige (SPS) foranstaltninger. Men modsat "sound science" baserer EU sin miljølovgivning på forsigtighedsprincippet, som gør det muligt at forbyde fødevarer, hvis der er videnskabelig usikkerhed om deres potentielt skadelige virkning. De to tilgange står i stærk kontrast til hinanden, og gennem WTO er EU's regulering af fødevarer sikkerhed således blevet udfordret⁴⁶. Regulering bør ikke vedtages med et fokus på profit og handel, men i stedet være et middel til blandt andet at efterleve EU's forsigtighedsprincip, der skal beskytte mennesker, dyr og planter mod miljø- og sundhedsskadelige risici⁴⁷.

Europæiske dåsetomater i Ghana: Migration og dumping

I 1990'erne blomstrede Ghanas lokale marked for tomater. Men så blev Ghanas regering, i frihandlens navn, tvunget til at liberalisere deres marked og nedsætte toldsatsene på en række importvarer, herunder tomatkoncentrat. Dette som følge af Verdensbankens og Den Internationale Valutafonds (IMF) strukturtilpasningsprogrammer⁴⁸. Samtidig steg EU's eksport af tomater, og det ghanesiske tomatmarked blev udkonkurreret af tomater produceret, høstet og forarbejdet i Italien⁴⁹. Importen af tomatkoncentrat til Ghana steg med 650 % fra 1998 til 2003. I de samme år faldt de lokale tomaters andel i det ghanesiske marked fra 92 % til 57 %⁵⁰. Takket være subsidier gennem EU's landbrugsstøtte kan italienske producenter eksportere tomater til Ghana og underbyde den lokale markedspris⁵¹. Prisdumping og ulige handelsvilkår mellem Italien og Ghana har frataget mange ghanesiske bønder deres levebrød og lagt tomatmarker øde hen. Ghaneserne køber ikke længere lokalt dyrkede friske tomater, men i stedet importeret tomatkoncentrat på dåse, som koster mindre.

Italien er den næststørste producent af dåsetomater i verden. Her fører udnyttelsen af illegale migrantarbejdere til yderligere lave produktionsomkostninger. Det er anslået, at 65 % af arbejderne i det italienske landbrug er ansat uden kontrakt, og mange af dem arbejder under slavelignende arbejdsforhold, der krænker menneske- og arbejdstagerrettighederne^{52,53}. Ligeledes får nogle arbejdere frataget deres pas eller papirer for at forhindre, at de kontakter myndighederne. Paradoxalt medfører de ulige handelsvilkår, at der er eksempler på, hvordan tidligere ghanesiske tomatbønder er endt som underbetalte migrantarbejdere i de selvsamme syditalienske tomatmarker, som eksporterer de tomater, der bringer den lokale produktion i Ghana i krise.

Den nuværende indretning af handelssystemet skaber således ikke lokal udvikling, men i stedet udhuling af lokale industrier med ødelæggende økonomiske og sociale konsekvenser som udgang. Handlen med tomater på tværs af Middelhavet og importen af billige dåsetomater fra Italien har ødelagt det lokale marked for tomatproduktion i Ghana. Handelen kommer ikke ghanesiske småbønder til gode; i stedet profiterer italienske storlandbrug, som gennem subsidier fra EU og brugen af illegale migrantarbejdere får monopol på det globale marked på bekostning af lande i det Globale Syd.

Europæisk kakaoforbrug: Miljødelæggelse og fattigdom i Vestafrika

EU er den største importør af chokolade fra vestafrikanske lande, hvor Elfenbenskysten og Ghana tilsammen står for cirka 60 % af eksporten til europæiske lande⁵⁴. Internationale giganter, der blandt andet tæller Mars, Nestlé og Mondelēz, har i årtier drevet rovdrift på den vestafrikanske jord og skabt stadigt forværrede forhold for den lokale produktion af kakao. Kakaoproducenterne er i stor udstrækning småskalalandsmænd, der ikke er organiserede og derfor ikke har mulighed for at stille krav til deres arbejdsforhold. Forholdene for arbejderne i kakaoproduktion er kritiske, og den efterfølgende distribuerer tager ingen højde for den lokale økonomi. Langt størstedelen af de bønder, der producerer kakaoen, lever i fattigdom og tjener så lidt som 0,40 dollar om dagen⁵⁵. Det ligger betydeligt under FN's fattigdomsgrænse på 1,90 dollars om dagen⁵⁶. Omsætningen fra den enorme kakaoproduktion kommer ikke bønderne eller lokalsamfundene til gode. I stedet tager store chokoladegiganter op mod 80 % af profitten på solgt chokolade, mens afrikanske bønder må nøjes med 4-6 %. For at kunne holde priserne på kakaobønner nede benytter mange producenter sig af børnearbejde, og i Vestafrika menes cirka to millioner børn at være tilknyttet industrien under farlige og risikofyldte omstændigheder⁵⁷.

Efterspørgslen på chokolade har enorme konsekvenser for miljø og mennesker, hvilket resulterer i gensidig negativ påvirkning. I Elfenbenskysten går det særligt ud over skoven, der må vige for flere kakaoplantager, hvoraf 40 % ligger på ulovligt konverteret land som for eksempel nationalt beskyttede parker. Siden 1960 har Elfenbenskysten mistet 80 % skov, meget af det som direkte resultat af kakaoproduktionen⁵⁸. Med den omfattende afskovning mister lokalsamfundene samtidig en vigtig kilde til vand, og landbrug bliver i stigende grad sårbare over for miljømæssige katastrofer såsom tørke.

Den uretfærdige handel med chokolade er med til at fastholde afrikanske bønder i fattigdom. Lande som Elfenbenskysten og Ghana er, trods den ulige fordeling af profit, direkte afhængige af kakaoindustrien, og for mange bønder er kakaoproduktionen et nødvendigt indkomstgrundlag. Når chokoladen kommer på markedet, er dens værdi mangedoblet, mens bønderne må tage til takke med en løn, der er utilstrækkelig til at brødføde deres familier.

Bønderne nyder ikke godt af de teoretiske komparative fordele, og handlen fremmer ikke rettigheder for mennesker og miljø. I stedet tilgodeser handlen vestlig overforbrug og fastholder småskala-bønder i fattige vilkår.

Også den franske oliegiant Total og dens spanske partner Repsol stillede erstatningskrav til den algeriske regering⁶². Dermed fik den lov, der skulle beskytte Algeriets økonomi og naturressourcer fatale økonomiske konsekvenser for landet på baggrund af en investeringsaftale. Dette er blot en af hundredvis af sager, hvor udenlandske investorer sagsøger regeringer for erstatning gennem internationale domstole, på baggrund af den førnævnte mekanisme for tvistbilæggelse.

EU-Kommissionen argumenterer for, at ISDS skal være en del af mange af de investeringsaftaler, som EU forhandler. Hvad Kommissionen ikke nævner er, at ISDS også er blevet brugt mod EU's medlemsstater, og hvilke omkostninger det har haft for europæiske skatteydere. Siden 1994 er der ført 127 kendte ISDS-sager mod 20 EU-stater⁶³. Den opkrævede kompensation i de sager, der har offentlig information tilgængelig (48 % af sagerne), beløber sig til næsten 223 milliarder kroner⁶⁴. Investeringsbeskyttelse er tydeligvis ikke en nødvendig mekanisme, der gavner andre end udenlandske investorer og deres mulighed for at omgå nationale domstole.

Investeringsbeskyttelse: Mere olie og mere profit

I 2012 måtte Algeriet betale fem milliarder kroner i erstatning til danske Mærsk, fordi landet havde indført en ny lov om beskatning af udenlandske selskabers udvinding af og indtjening på olie⁵⁹. Sagen begyndte i 2006, da præsident Abdelaziz Bouteflika underskrev den førnævnte lov i et ønske om at tage øget demokratisk kontrol over landets naturressourcer. Mærsk, der har haft olieletter i Algeriet siden 1990, mente, at loven var i strid med investeringsaftalen mellem Algeriet og Danmark. Sagen var en investor-stat tvistbilæggelsessag (ISDS) mod den algeriske regering ført gennem Algeriets og Danmarks bilaterale investeringsaftale, hvorfor Mærsk kunne omgå de algeriske nationale domstole⁶⁰.

Mærsk er ikke den eneste virksomhed, der har sagsøgt Algeriet som konsekvens af lovgivningen. Det amerikanske olieselskab Anadarko Petroleum Corporation fik en erstatning på cirka 27 milliarder kroner⁶¹.

EU'S IGANGVÆRENDE FORHANDLINGER OG DERES KONSEKVENSER

EU forhandler på nuværende tidspunkt 20 handels- og investeringsaftaler med forskellige lande⁶⁵. Hvis disse aftaler bliver vedtaget, kan det have omfattende konsekvenser for miljø, forbrugere, arbejdstagere, landbrug, fødevarerikkerhed og demokrati. Følgende giver overblik over tre aktuelle forhandlinger og peger på, hvilke konsekvenser en eventuel godkendelse af disse kan have.

EU-Indonesien

Forhandlingerne om en handelsaftale mellem EU og Indonesien begyndte i juli 2016⁷⁰. Indonesien er verdens største eksportør af palmeolie, hvoraf 10 % eksporteres til EU⁷¹. Hvis produktionen af palmeolie øges yderligere, vil det have alvorlige miljømæssige konsekvenser. Fældning af regnskov, afbrænding af tørveområder til palmeolieplantager samt behandling af spildevand fra palmeolieproduktion udleder store mængder af drivhusgasser, hvilket ikke kan løses gennem certificeringsordninger. Det indonesiske civilsamfund kræver derfor, at palmeolie undtages fra aftalen⁷².

Fra europæisk side har man i forhandlingerne desuden fokus på liberalisering af tariffer, regulering af internationale ejendomsrettigheder og oprettelse af investeringsbeskyttelse⁷³, hvilket kan føre til konsekvenser listet i denne publikation.

EU-Mercosur

Mercosur-aftalen involverer EU og Mercosur-landene Brasilien, Argentina, Paraguay og Uruguay. Forhandlingerne begyndte allerede i 1999, men har mange gange været sat på pause grundet uenighed om øget markedsadgang for især landbrugsprodukter, herunder kvoter for landbrugsvarer. Forhandlingerne er genoptaget og er fortsat i 2018⁶⁶. I april 2018 sendte europæiske og internationale NGO'er et åbent brev til EU-Kommissionen med krav om at sætte menneskerettigheder og bæredygtighed i centrum for frihandelsaftalen⁶⁷.

Mercosur-aftalen kan resultere i import af større mængder af majs, soja og kød til EU. Disse sektorer har yderst intensive produktionsmetoder, og en øget produktion vil have negative konsekvenser for miljø, forbrugere, arbejdere og sundhed. GMO anvendes i næsten al dyrkning af sojabønner i Argentina og Brasilien, og brugen af sprøjtemidlet Round-up, som har beviste sundhedsskadelige konsekvenser, er steget drastisk i Mercosur-landene⁶⁸. Aftalen indeholder desuden bestemmelser om harmonisering af tekniske handelshindringer, hvilket kan udgøre risici for miljø og sundhed og kan undergrave EU's forsigtighedsprincip⁶⁹.

EU-AVS (Afrika, Vestindien og Stillehavsområdet)

Cotonou-aftalen er en økonomisk partnerskabsaftale (EPA), der blev underskrevet i 2000. Aftalen udløber i 2020, og nye forhandlinger begynder derfor i 2018. Aftalen er den mest omfattende partnerskabsaftale mellem lande i det Globale Syd og EU og involverer 79 AVS-lande⁷⁴.

Centralt i aftalen er liberaliseringen af tidligere europæiske kolonieres økonomier. Aftalen omfatter på nuværende tidspunkt kun handel med varer, men indeholder en klausul, der forpligter landene til i de kommende år at afslutte forhandlinger om blandt andet tjenesteydelser, investeringer og intellektuelle ejendomsrettigheder. Disse nye forhandlinger kan have alvorlige konsekvenser for lokalbefolkninger og lokale økonomier i de berørte lande, og de kan forårsage en yderligere skævvridning af magten over landenes egne ressourcer⁷⁵.

ANBEFALINGER

Det globale handelssystem bygger på ideen om, at fri handel findes, og at såkaldt frihandel skaber et globalt, frit og lige marked. Men lande har ikke samme vilkår og muligheder for at deltage i den globale handel, og spillereglerne er i udgangspunktet uretfærdige. Ulige forhold fører til, at fattigere lande og befolkninger bliver kørt over af det globale handelssystem, som derimod gavner rigere lande og multinationale selskaber.

Det er derfor på høje tid, at vi gør op med det nuværende handelssystem og de myter, det bygger på. Vi må definere en ny handelsdagsorden, der bidrager til at løse problemer i stedet for at forværre dem. For at opnå et retfærdigt og bæredygtigt handelssystem skal eksisterende handels- og investeringsaftaler afvises. Handel bør være et middel til miljømæssig og social velstand – og ikke et mål i sig selv eller et krigsvåben mellem rige, vestlige nationer og resten af verden.

For at opnå et retfærdigt og bæredygtigt handelssystem er det nødvendigt, at:

- Menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder og miljø beskyttes gennem bindende klausuler og får forrang over handelshensyn og investeringer
- Handelsaftaler mindsker ulighed og giver lande mulighed for at beskytte lokale markeder og fordele goder
- Virksomheder og investorer forpligtes til at overholde internationale aftaler og leve op til lokale præstationskrav
- Forhandling af handelsaftaler sker gennem gennemsigtige og demokratiske processer
- Retten til at regulere er garanteret, og at demokratisk vedtaget lovgivning behandles som legitime hensyn – ikke som tekniske handelshindringer
- Forsigtighedsprincippet, hvor potentielt skadelige produkter kan forbydes, og forueneren-betaler-princippet, hvor virksomheder betaler for forureningsbegrænsende tiltag og opretning efter miljøskader, er bærende principper.

REFERENCER

- ¹ Klein, Naomi, 2014, This will change everything – Capitalism vs. The Climate, New York: Simon & Schuster, pp. 21
- ² World Bank, 2016. Potential Macroeconomic Implications of the Trans-Pacific Partnership. Global Economic Prospects, January 2016, Ch. 4.
- ³ Yoshida, S., 2014. Climate Change, Trade and Emissions Leakage: Trade Measures and Climate Agreements. CIERP, Tufts University, p.7
- ⁴ https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr11_forum_e/wtr11_29mar11_e.htm
- ⁵ <http://www.foei.org/wp-content/uploads/2016/05/foe-trade-doc.pdf>
- ⁶ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf
- ⁷ <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>
- ⁸ Fernández-Amador, O., Francois, J. F., Tomberger, P., 2016. Carbon dioxide emissions and international trade at the turn of the millenium. Ecological Economics 125, 14–26.
- ⁹ European Parliament, 2015. Emission Reduction Targets for International Aviation and Shipping. Policy Department Study for the ENVI Committee, November 2015.
- ¹⁰ <https://noah.dk/sites/default/files/2017-03/Land%20til%20salg%20-%20Hvordan%20EU%20modvirker%20bæredygtig%20landanvendelse.pdf>
- ¹¹ Ibid.

- ¹² Tandon, Yash, 2015, Trade is war – The West's War Against the World, New York : OR Books, pp. 142
- ¹³ <http://www.greenpeace.org/seasia/Press-Centre/Press-Releases/FELDA-achieves-RSPO-certification-despite-continued-risk/>
- ¹⁴ <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/mar/10/fairtrade-labels-certification-rainforest-alliance>
- ¹⁵ http://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2018/05/False-promise_full-report-ENG.pdf
- ¹⁶ Branko Milanovic, 2016. Global inequality: a new approach for the age of globalization. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2016.
- ¹⁷ <https://globalnyt.dk/content/kun-en-taabe-frygter-ikke-globaliseringen>
- ¹⁸ Tandon, Yash, 2015, Trade is war – The West's War Against the World, New York : OR Books, pp. 38-41
- ¹⁹ Ibid, pp. 39
- ²⁰ <https://www.information.dk/moti/2018/01/manden-forudsaa-hoejrepopulismen-advarer-igen-globaliseringen-kan-skabe-politisk-kaos>
- ²¹ https://noah.dk/sites/default/files/2017-05/briefing_giftighandel.pdf
- ²² http://faireconomyalliance.eu/wp-content/uploads/2017/02/160706_schoepflin_ttip-broschur_en.pdf
- ²³ Magdoff Fred & Tokar Brian, 2010, Agriculture and Food in Crisis - Conflict, Resistance and Renewal, NYU Press
- ²⁴ Klein, Naomi, 2014, This will change everything – Capitalism vs. The Climate, New York: Simon & Schuster, pp. 19
- ²⁵ Rodrik, Dani, 2017, Straight Talk on Trade - Ideas for a Sane World Economy, Princeton and Oxford: Princeton University Press
- ²⁶ https://europa.eu/youreurope/business/start-grow/intellectual-property-rights/index_da.htm
- ²⁷ https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intel2_e.htm#patents
- ²⁸ <https://noah.dk/materiale/earth-incorporated-hvorfor-eus-naturpolitikker-ikke-raekker>
- ²⁹ https://www.noah.dk/sites/default/files/2018-05/trade_alternatives_designreport_danish_HD.pdf
- ³⁰ Rodrik, Dani, 2017, Straight Talk on Trade – Ideas for a Sane World Economy, Princeton and Oxford: Princeton University Press, pp. 3-4
- ³¹ <https://www.epso.org/article/liberalisation-public-services-trade-agreements-danger-our-social-model>
- ³² https://www.foodwatch.org/fileadmin/foodwatch_international/campaigns/TTIP/2018-02_Trade-at-any-cost_report-foodwatch-powershift_EN.pdf
- ³³ Klein, Naomi, 2014, This will change everything – Capitalism vs. The Climate, New York: Simon & Schuster, pp. 69
- ³⁴ http://www.foeurope.org/sites/default/files/eu-us_trade_deal/2017/mic_10_reasons_factsheet_full_v6.pdf
- ³⁵ <http://www.iisd.org/sites/default/files/publications/stakes-are-high-review-financial-costs-investment-treaty-arbitration.pdf>
- ³⁶ Tandon, Yash, 2015, Trade is war – The West's War Against the World, New York : OR Books, pp. 36
- ³⁷ <https://www.bilaterals.org/?economist-warns-free-trade&lang=en>
- ³⁸ https://fpif.org/capital_flows_and_the_environment/
- ³⁹ <https://www.information.dk/udland/2009/06/rige-investorer-opkoeber-afrikas-jord>
- ⁴⁰ <https://www.dr.dk/nyheder/viden/klima/klimasynder-du-skal-laere-hundredevis-af-navne-undgaa-palmeolie>
- ⁴¹ https://concito.dk/files/dokumenter/artikler/klimabarometeret_2016_endelig.pdf
- ⁴² <https://www.information.dk/udland/2014/08/truet-paa-eksistensen-italienske-daasetomater>
- ⁴³ https://www.euractiv.com/section/trade-society/news/us-renews-fight-against-eu-ban-on-hormone-treated-beef/?nl_ref=27716267, <https://insidetradet.com/inside-us-trade/eu-claims-compliance-commitments-us-hormone-treated-beef?s=em>, <https://euobserver.com/opinion/138498>
- ⁴⁴ <https://www.ictsd.org/bridges-news/biores/news/a-review-of-wto-rules-and-gmo-trade>
- ⁴⁵ <https://noah.dk/materiale/giftig-handel-hvordan-handelshensyn-tilsidesaetter-lovgivning-om-hormonforstyrrende>
- ⁴⁶ https://www.foodwatch.org/fileadmin/foodwatch_international/campaigns/TTIP/2018-02_Trade-at-any-cost_report-foodwatch-powershift_EN.pdf
- ⁴⁷ <http://www.eu.dk/da/leksikon/Forsigtighedsprincippet>
- ⁴⁸ <http://www.halifaxinitiative.org/updir/ImpoverishingAContinent.pdf>
- ⁴⁹ <https://www.information.dk/udland/2014/08/truet-paa-eksistensen-italienske-daasetomater>
- ⁵⁰ Ibid.
- ⁵¹ http://denglobalehandelsplads.dk/media/classroom/materials/er_det_fair2010.pdf
- ⁵² <https://danwatch.dk/undersogelse/doesfald-bag-daasetomater-paa-danske-butikshylder/>
- ⁵³ <https://danwatch.dk/undersogelse/bagsiden-af-daasetomater/>
- ⁵⁴ <https://www.euractiv.com/section/development-policy/opinion/valentines-secret-taboo/>
- ⁵⁵ https://www.researchgate.net/profile/Ajmal_Abdulsamad/publication/308606263_Pro-Poor_Development_and_Power_Asymmetries_in_Global_Value_Chains/links/57e7f50208aed7fe466bcb7/Pro-Poor-Development-and-Power-Asymmetries-in-Global-Value-Chains.pdf
- ⁵⁶ <https://www.euractiv.com/section/development-policy/opinion/valentines-secret-taboo/>
- ⁵⁷ <http://www.foodispower.org/slavery-chocolate/>
- ⁵⁸ <https://www.theguardian.com/environment/2017/sep/13/chocolate-industry-drives-rainforest-disaster-in-ivory-coast>
- ⁵⁹ <https://www.information.dk/udland/2013/12/maersk-tjente-formue-paa-isds-sag-algeriet>
- ⁶⁰ <http://investmentpolicyhub.unctad.org/ISDS/Details/336>
- ⁶¹ <https://www.reuters.com/article/us-algeria-energy-total/algerias-sonatrach-says-to-counter-total-arbitration-claim-idUSKCN0ZPOB3>
- ⁶² Ibid.
- ⁶³ <https://noah.dk/sites/default/files/2017-03/De%20skjulte%20omkostninger%20i%20EU%27s%20handelsaftaler.pdf>
- ⁶⁴ Ibid.
- ⁶⁵ http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/#_being-negotiated
- ⁶⁶ https://www.foodwatch.org/fileadmin/foodwatch_international/campaigns/TTIP/2018-02_Trade-at-any-cost_report-foodwatch-powershift_EN.pdf
- ⁶⁷ <http://fern.org/index.php/MercosurLetter>
- ⁶⁸ https://www.foodwatch.org/fileadmin/foodwatch_international/campaigns/TTIP/2018-02_Trade-at-any-cost_report-foodwatch-powershift_EN.pdf
- ⁶⁹ Ibid.
- ⁷⁰ Ibid.
- ⁷¹ Ibid.
- ⁷² <https://news.mongabay.com/2018/02/activists-palm-oil-must-not-get-wider-access-to-eu-under-indonesia-trade-talks/>
- ⁷³ https://www.foodwatch.org/fileadmin/foodwatch_international/campaigns/TTIP/2018-02_Trade-at-any-cost_report-foodwatch-powershift_EN.pdf
- ⁷⁴ https://ec.europa.eu/europeaid/regions/african-caribbean-and-pacific-acp-region/cotonou-agreement_en
- ⁷⁵ <https://www.grain.org/article/entries/5777-colonialism-s-new-clothes-the-eu-s-economic-partnership-agreements-with-africa>

“Handel behøver ikke nødvendigvis betyde krig. Det kan i stedet være et middel til fredelig udvikling mellem verdens folk – det kan det være og har det været i tidligere århundreder. Men i vores tid er dette ikke tilfældet. Handel er blevet et krigsvåben mellem rige, vestlige nationer og resten af verden.”

- Yash Tandon, 2015 i ”Trade is war – The Wests’ War Against the World”.

Netværket for Solidarisk Handel

Netværk for Solidarisk Handel består af Afrika Kontakt, Mellemamerika Komiteen, Colombia Solidaritet og NOAH. Gennem dialog med resten af civilsamfundet, fagforeninger og politikere forholder netværket sig til mangler og uligheder i den nuværende handelspolitik og kommer med bud på konkrete tiltag og alternativer, der kan skabe et retfærdigt og bæredygtigt handelssystem.

Layout og illustrationer: Terese Skovhus, tereseskovhus.com

Trykt af: Eks-Skolens Trykkeri på 100 % genbrugspapir

1. udgave, 1. oplag juni 2018

ISBN 978-87-93536-37-1 (trykt udgave)

ISBN 978-87-93536-38-8 (digital udgave, pdf)

Publikationen kan downloades fra organisationernes hjemmesider

Støttet af:

